

POSLEDICE NEPRIDRŽAVANJA JAVNOPRAVNIH PROPISA O KVALITETU ROBE (POSEBNO SANITARNIH PROPISA)

1. U većini slučajeva, kvalitet robe koja je predmet ugovora o kupovini i prodaji određen je samim ugovorom. Međutim, sporazum o kvalitetu nije essentialia negotii ugovora, tj. nije bitan po prirodi stvari. Ugovor o kupovini i prodaji može nastati i bez sporazuma o kvalitetu. Samo ako makar jedna strana ugovornica želi postizanje saglasnosti o kvalitetu robe i ako njome uslovljava zaključenje ugovora, sporazum o kvalitetu će imati značaj (subjektivno) bitnog elementa ugovora. U protivnom, smatraće se da su ugovorači prećutno prihvatili kao merovadan onaj kvalitet robe koji je određen javnopravnim propisima o kvalitetu, običajima ili posebnim uzansama. Pored toga, elementi kvaliteta i svojstva proizvoda mogu biti određeni i tzv. proizvođačkom specifikacijom koju donose same proizvodne privredne organizacije. Štaviše, njihovo donošenje je i obavezno za određene proizvode (na primer, za neke životne namirnice), u kom slučaju se oni mogu stavljati u promet samo ako sadrže elemente koji su iskazani u specifikaciji.

Prema tome, u pogledu kvaliteta robe ne može biti neizvesnosti: on je ili određen ugovorom ili je odrediv, na osnovu važećih normativa o kvalitetu. Nas ovom prilikom interesuju normativi sadržani u javnopravnim propisima o kvalitetu robe, pa ćemo se, stoga, u daljem izlaganju ograničiti isključivo na njihovo razmatranje.

2. U našem pravnom sistemu, postoji niz javnopravnih propisa o kvalitetu industrijskih i poljoprivrednih proizvoda namenjenih širokoj potrošnji ili izvozu. Te propise donosi, u prvom redu, Jugoslovenski zavod za standardizaciju. Osim toga, propise o kvalitetu životnih namirnica donosi Savezni sekretarijat za industriju i trgovinu¹, a cilj im je zaštita potrošača. O kvalitetu životnih namirnica postoje sledeći važeći propisi: Pravilnik o kvalitetu žitarica, mlinskih proizvoda, hleba, peciva, testenina i keksa (»Službeni list SFRJ«, br. 21/63 i 22/64); Pravilnik o kvalitetu prerađevina od mesa (»Službeni list SFRJ«, br. 42/66); Pravilnik o kvalitetu riba, rakova, školjkaša, morskih ježeva, žaba, kornjača, puževa i njihovih prerađevina (»Službeni list SFRJ«, br. 29/64); Pravilnik o kvalitetu masti i ulja biljnog porekla, margarina, majoneza, šećera

¹ Videti čl. 4, st. 1, 2, 3 Zakona o jugoslovenskim standardima.

i ostalih saharida, poslastičarskih proizvoda, meda, kakao-proizvoda i proizvoda sličnih čokoladi (»Službeni list SFRJ«, br. 19/63, 2/64, 1/67); Pravilnik o kvalitetu mleka i proizvoda od mleka, sireva i mlekarskih kultura, sladoleda i praška za sladoled, jaja i proizvoda od jaja (»Službeni list SFRJ«, br. 15/64 i 36/64); Pravilnik o kvalitetu kafe i surogata kafe, čaja, začina, koncentrata za supu, pekarskog kvasca, praška za pecivo, praška za puding, dijetetskih proizvoda i aditiva (»Službeni list SFRJ«, br. 22/63, 2/64, 25/64 i 50/66); Pravilnik o kvalitetu voća, povrća i pečurki i proizvoda od voća, povrća i pečurki (»Službeni list SFRJ«, br. 27/64 i 25/65); Pravilnik o kvalitetu alkoholnih pića, piva, veštačkih bezalkoholnih pića i sirupa, mineralnih voda i soda-vode, leda i sirčeta (»Službeni list SFRJ«, br. 31/63 i 25/65). Uslovi propisani ovim pravilnicima moraju biti ispunjeni u proizvodnji i u prometu namirnica.

3. Samo po sebi se nameće pitanje kakva je pravna snaga odredaba koje sadrže propisi o kvalitetu robe: jesu li to imperativne ili dispozitivne pravne norme. Odgovor na ovo pitanje daje izričito Zakon o jugoslovenskim standardima, propisujući u čl. 5, st. 3 da su propisi o kvalitetu proizvoda obavezni za sve privredne organizacije, druge pravne osobe i građane koji proizvode i stavljaju u promet odnosno proizvode. Istim zakonom je ustanovljena obaveza proizvođača da robu koju proizvode prema propisu o kvalitetu proizvoda, pre nego što stave u promet odnosno upotrebu, podvrgnu proveravanju kvaliteta i drugih svojstava određenih propisom o kvalitetu, pod uslovima koje taj propis određuje. Proizvodi, za koje se prilikom proveravanja utvrdi da ne odgovaraju propisu o kvalitetu, moraju se preraditi ili popraviti. Samo izuzetno, propisom o kvalitetu proizvoda predviđa se mogućnost da roba koja ne odgovara propisu o kvalitetu bude ipak stavljena u promet. Ali takva roba mora biti snabdevena oznakom o tome da odstupa od propisa o kvalitetu robe i da predstavlja robu nižeg kvaliteta.

Iz toga sledi da propisi o kvalitetu proizvoda garantuju minimum kvaliteta robe na koju se odnose, tako da se od njih može odstupiti samo u slučaju kad je takva mogućnost odstupanja predviđena izričito u samom propisu o kvalitetu konkretnih proizvoda². Minimalni uslovi kvaliteta važe ne samo za promet koji se obavlja u granicama naše zemlje već, po pravilu, isto tako i za robu koja se uvozi ili izvozi, ukoliko posebnim propisom nije drukčije određeno³. Oni važe i za poljoprivredne proizvode namenjene izvozu, koji, prema Zakonu o kontroli kvaliteta poljoprivrednih proizvoda namenjenih izvozu, podležu posebnoj kontroli u pogledu kvaliteta. Međutim, propisom Saveznog sekretarijata za industriju i trgovinu za poljoprivredne proizvode može biti određen i poseban izvozni kvalitet. Prema čl. 12 Zakona o kontroli kvaliteta poljoprivrednih proizvoda namenjenih izvozu, svi poljoprivredni proizvodi

² Slično rešenje propisuje i Zakon o ugovornom sistemu u socijalističkoj privredi Nemačke Demokratske Republike, od 25. februara 1965, čiji § 39, st. 2 i 3 glasi: »Državni propisi o kvalitetu su i onda sadržina ugovora, kada nisu izričito bili ugovoreni. Ugovarači mogu od državnih propisa o kakvoći odstupiti samo ukoliko je to dopušteno zakonskim odredbama«.

³ To proističe iz čl. 59 Zakona o jugoslovenskim standardima i čl. 50 Zakona o prometu robe i usluga sa inostranstvom.

koji se izvoze moraju biti snabdeveni certifikatom, tj. uverenjem da odgovaraju izvoznom kvalitetu, koje izdaje kontrolor Saveznog tržišnog inspektorata. Ostale proizvode namenjene izvozu koji moraju biti snabdeveni certifikatom, određuje Savezni sekretarijat za spoljnu trgovinu.

4. Propisi o kvalitetu robe pojavljuju se, dakle, kao okviri u kojima se može kretati sloboda ugovaranja stranaka. Van tih okvira, stranke mogu ugovarati samo bolji kvalitet robe od onoga koji propisi određuju. Ovo je posledica činjenice što država želi da ugovore koji se tiču robnog prometa učini instrumentom privredne i socijalne politike. u čemu izvesni pravni pisci vide tzv. »socijalizaciju privatnog prava«. ⁴ Ugovori o robnom prometu ne tiču se samo strana ugovornica već imaju širi, društveni značaj. Vodeći računa o tome njihovom značaju, zakonodavac je izričito zabranio stavljanje u promet proizvoda koji ne ispunjavaju propisane minimalne uslove u pogledu kvaliteta i drugih svojstava (na primer, čl. 14 Osnovnog zakona o prometu robe), odnosno životnih namirnica koje u pogledu svog sastava ne odgovaraju propisima, koje su higijenski neispravne ili falsifikovane (čl. 6 Osnovnog zakona o zdravstvenom nadzoru nad životnim namirnicama). Radi obezbeđenja zdravstvene zaštite potrošača, zakonodavac traži da i tzv. predmeti opšte upotrebe koji se stavljaju u promet moraju ispunjavati propisane uslove u pogledu higijenske ispravnosti. Te uslove određuje Osnovni zakon o zdravstvenom nadzoru nad predmetima opšte upotrebe i propisi doneti na osnovu tog zakona.

Međutim, ako bi privredna organizacija, uprkos ovoj zabrani, proizvela proizvod koji ne odgovara propisanom kvalitetu, prema njoj će se primeniti upravna mera zabrane stavljanja u promet takvog proizvoda dok se nedostatak ne otkloni. Rešenje o zabrani donosi organ tržišne inspekcije. Ali ako je u pitanju nedostatak koji se ne može otkloniti, organ tržišne inspekcije može doneti rešenje kojim se odobrava da se taj proizvod stavi u promet, uz oznaku da ima nedostatak i uz srazmerno nižu cenu (čl. 63, st. 1. i 2. Osnovnog zakona o prometu robe). Razume se, sve to samo pod uslovom da proizvod nije štetan po zdravlje potrošača.

Stavljanje u promet proizvoda koji po svojim svojstvima ne ispunjavaju uslove tražene propisima o kvalitetu predstavlja privredni prestup, čije izvršenje povlači novčanu kaznu za privredne organizacije. Opštu normu o tome sadrži Osnovni zakon o prometu robe (čl. 69, tačka 4). Osim toga, Osnovni zakon o zdravstvenom nadzoru nad životnim namirnicama propisuje kaznu zbog privrednog prestupa za radnu ili drugu organizaciju koja stavlja u promet namirnice koje u pogledu svog sastava ne odgovaraju propisima, koje su škodljive za zdravlje ili pokvarene (čl. 60). Pored novčane kazne, protiv privredne organizacije izreći će se i zaštitna mera oduzimanja imovinske koristi ako je ona stečena izvršenim prestupom. Zatim, Osnovni zakon o zdravstvenom nadzoru nad predmetima opšte upotrebe propisuje kaznu za privredni prestup protiv radne organizacije ili drugog pravnog lica koje proizvede ili stavi u promet na domaćem tržištu predmete opšte upotrebe štete po zdravlje stanovništva (čl. 19).

⁴ Hippel: Die Kontrolle der Vertragsfreiheit nach anglo-amerikanischem Recht, Frankfurt am Main, 1963, str. 12.

5. Stavljanje robe u promet vrši se najčešće putem ugovora o kupovini i prodaji. Ako se, pak, prodaje i kupuje roba koja ne odgovara propisima o kvalitetu, onda se time krši zabrana stavljanja u promet takve robe, tj. izvršuje se privredni prestup. Iz toga se može zaključiti da ugovori o kupovini i prodaji robe čiji je promet nedopušten, zbog kvalitativnih nedostataka, čine jednu vrstu zabranjenih ugovora. Zakonske norme koje ovu zabranu posredno izriču određuju samo upravne i kaznene sankcije protiv njenih prekršilaca. One ne kažu ništa o tome kakav je značaj ove zabrane na planu građanskopravnih odnosa, da li njena povreda povlači primenu i građanskopravnih sankcija protiv prodavaca i kupaca. Može li se iz čutanja zakonodavca zaključiti da su, sa stanovišta građanskog prava, strane ugovornice postupile sasvim korektno i da one, prema tome, ne treba da iskuse nikakve građanskopravne sankcije za svoje ponašanje? Da li se zakonodavac hteo zadovoljiti primenom isključivo upravnih i kaznenih sankcija protiv učinilaca privrednog prestupa?

Ovo pitanje bilo je predmet interesovanja većeg broja naših pravnih pisaca. Njegova aktuelnost postala je velika naročito u periodu napuštanja administrativnog upavljanja privredom i prelaska na novi privredni sistem, koji je izazvao potrebu da se u odgovarajućim pravnim propisima sprovede inkriminacija izvesnih radnji kojima se vređaju pravila o privrednom i finansijskom poslovanju privrednih organizacija i drugih pravnih lica. Međutim, pravnici koji su se interesovali za ovo pitanje nemaju jedinstveno gledište o njegovom rešenju. Pri gruboj podeli, moglo bi se reći da postoje dva glavna, oprečna stanovišta. Jedno je stanovište onih autora koji smatraju da je svaki ugovor ugovor je, po pravilu, punovažan a samo izuzetno ništav⁶; po drugoj, on je, po pravilu, nevažeći a izuzetno punovažan⁷; a po trećoj, pitanje punovažnosti odnosno nepunovažnosti ugovora treba rešavati u zavisnosti od toga da li se zabrana odnosi samo na jednu ili na obe strane ugovornice⁸. Praksa privrednih sudova takođe je bila i ostala kolebljiva u rešavanju ovog problema.

Ograničeni cilj našeg rada ne dopušta nam da se opširnije bavimo ovim načelnim problemom. Zadovoljićemo se samo konstatacijom da bi pravno-politički bilo neispravno poći od pretpostavke da je

⁵ Dr Stevan Jakšić: Obligaciono pravo, opšti deo, Sarajevo, 1962, str. 129; Petković Miodrag: Ništavost ugovora zaključenih od strane privrednih organizacija protivno propisima o njihovoj trgovinskoj delatnosti, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, br. 3, od 1956, str. 331.

⁶ Dr Aleksandar Goldštajn: Upravljanje privrednim preduzećima, Beograd, 1959, str. 87; Dr Mario Sasson: Da li su ništavi pravni poslovi kojima je počinjen privredni prestup, Naša zakonitost, br. 9—10, od 1957, str. 371. zaključen protivno zakonskoj zabrani ništav⁵, a drugo onih pisaca koji sa zabranom ne povezuju uvek i ništavost ugovora. U okviru drugog stanovišta, postoje opet tri različite varijante: po jednoj, zabranjeni

⁷ Dr Ivan Bukljaš: Ugovori protivni pravu i moralu, Naša zakonitost, br. 3—4, od 1957, str. 107.

⁸ Dr Mihailo Konstantinović: Zabranjeni ugovori u trgovini, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 1—2, od 1956, str. 343; Dr Vrleta Krulj: Zabranjeni pravni poslovi u našem pravu, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 3, od 1956, str. 353.

svaki zabranjeni pravni posao, ukoliko njegova ništavost nije izričito zakonom propisana, punovažan. Naprotiv, mišljenja smo da zakonska zabrana može pre poslužiti kao osnov za suprotnu pretpostavku: da je posao, u načelu, nevažeći ali da sud može, ipak, takav posao proglašiti punovažnim, vodeći računa o svrsi konkretne zabrane. To, drugim rečima, znači da će sud zabranjeni pravni posao održati u važnosti ako bude smatrao da se cilj zakonske zabrane može postići i primenom drugih, javnopravnih sankcija prema ugovaračima. U tom smislu može nam poslužiti kao uzor § 134 nemačkog Građanskog zakonika, koji glasi: »Pravni posao kojim se vređa neka zakonska zabrana jeste ništav, ako iz zakona ne proizilazi nešto drugo«.

6. Prihvatajući izloženo stanovište, moramo poći od pretpostavke da i zabrana stavljanja u promet robe koja ne odgovara propisima o kvalitetu, ima za posledicu nepunovažnost ugovora o kupovini i prodaji takve robe⁹. Mogli bismo se još samo zapitati da li sud ima osnova da ovakve ugovore, ipak, održi na snazi i prizna njihovu obaveznost za strane ugovornice. Odgovor na ovo pitanje rešava prejudiciono i problem građanske odgovornosti zbog nepridržavanja propisa o kvalitetu robe. Stoga ćemo ga ukratko razmotriti.

Javnopravni propisi o kvalitetu robe imaju prvenstveni cilj da zaštite interes potrošača (ekonomski i zdravstveni), a isto tako i privredu u celini (ordre public economique). Zabrana stavljanja u promet proizvoda nesaglasnih propisima o kvalitetu odnosi se na svakoga, ne samo na određeni krug privrednih organizacija. Njome se želi preduprediti mogućnost da zdravlje potrošača bude ugroženo ili da oni trpe imovinsku štetu zbog kupovine i upotrebe proizvoda koji ne zadovoljavaju ni minimum kvaliteta što ga propisi traže. Interes potrošačke publike zahteva da se takva roba ne proizvodi i da, ukoliko je već proizvedena, ne ulazi u promet. Zabrana stavljanja u promet škodljive i nekvalitetne robe inspirisana je rezultatom koji bi se postigao njenom prodajom, tako da ona nije usmerena samo protiv delatnosti jednog ili drugog ugovorača (kao što je, na primer, slučaj kad preduzeće prekoračuje dozvoljeni obim svoga poslovanja). Mogli bismo bez preterivanja reći da je posredi zabrana izrečena u javnom interesu, u interesu narodnog zdravlja.

Stoga je neminovan zaključka da ugovori o kupovini i prodaji robe nesaglasne propisima o kvalitetu moraju biti apsolutno ništavi. U prilog njihove ništavosti mogu se navesti i drugi pravno-politički razlozi. Kad zakonodavac propiše zabranu proizvodnje i stavljanje u promet proizvoda koji ne zadovoljavaju uslove određene propisima o kvalitetu (pogotovu sanitarne), onda se ta zabrana ne može nikako drukčije shvatiti nego kao njihovo izuzimanje iz prometa. Društvo nije zainteresovano za proizvodnju i promet proizvoda koji ne zadovoljavaju ni minimalne uslove u pogledu kvaliteta koje propisi određuju. Zato ono ne može biti ni malo tolerantno prema onima koji takvu robu ipak proizvode i stavljaju u promet. Njima treba unapred nedvosmisle-

⁹ Napominjemo da o ovom pitanju nismo našli nijednu objavljenu presudu privrednih sudova, pa stoga i ne tvrdimo da je ovo stanovište sudske prakse.

no staviti do znanja da takva roba ne može ni pod kojim uslovima ući u promet i steći društveno priznanje. Ovakav kategorički stav po tom pitanju mora da proizide iz celokupne naše privredne politike, koja ima intenciju da natera privredne subjekte da se bore za što bolji kvalitet i robe i usluga. Pravo je, sa svoje strane, dužno da podrži i potpomogne takvu politiku a ne da joj se suprotstavlja. Ne može biti raskoraka između privredne i pravne politike u ovom slučaju.

Prodavac koji zaključuje ugovor o kupovini i prodaji robe nesaglasne propisima o kvalitetu, tj. čije je stavljanje u promet zabranjeno, obavezuje se na nešto što je pravno nemoguće. Ta nemogućnost (u pravnom smislu) je objektivna, pa stoga iz ovog ugovora ne može ni nastati punovažna i utuživa obaveza (*impossibilia nulla obligatio est*). Ugovor koji ima za predmet objektivno nemoguću činidbu mogao bi biti punovažan samo ako je zaključen pod uslovom da zabrana činidbe naknadne (kasnije) otpadne. Zakon ne može s jedne strane, zabranjivati neku radnju, a s druge strane, prinuđivati to isto lice kome je zabrana upućena na izvršenje zabranjene radnje.

7. Razlozi koji bi govorili protiv poništenja ugovora svode se na to da bi nepriznavanjem obaveza iz ugovora bilo iznevereno načelo pravne sigurnosti, sa kojom računa druga ugovorna strana, i da bi se tako kočio pravni promet. Međutim, ovo nisu dovoljni i ubedljivi razlozi protiv poništenja ugovora o kupovini i prodaji koji ima za predmet robu nesaglasnu propisima o kvalitetu. Pre svega, razlog pravne sigurnosti mogao bi se istaći jedino u korist savesnog ugovarača, jer zakon štiti samo pošten pravni promet i savesne učesnike u prometu. Nesavesni ugovarač, tj. onaj koji je znao da roba koju kupuje ne odgovara propisima o kvalitetu i onaj ko to nije znao ali je mogao i bio dužan znati, ne može računati sa pravnom sigurnošću. Pravnu zaštitu ne zaslužuje naročito onaj kupac koji namerava da kupljenu robu preproda ili upotrebi za proizvodnju nekog drugog finalnog proizvoda koji će kao robu prodavati drugima. Kupovinom nekvalitetne robe biće u takvim slučajevima oštećena treća lica — potrošači, pa se stoga ne može dozvoliti da ugovarači špekulišu na račun trećih lica. Što se, pak, tiče savesnih ugovarača, njihovi interesi neće ostati nezaštićeni ni u slučaju kad se ugovor proglasi ništavim. Na koji način će oni biti obeštećeni — pokazaćemo nešto kasnije.

Prema tome, kad je reč o ugovorima kupovine i prodaje koji imaju za predmet robu koja ne odgovara propisima o kvalitetu (pogotovu sanitarnim), treba imati u vidu cilj kojim se rukovodio zakonodavac, propisujući zabranu stavljanja u promet takve robe. Već smo istakli da je svrha ove zabrane zaštita interesa potrošača. Interes potrošačke publike, sa stanovišta zakonodavca, pretežniji je od interesa pojedinih preduzeća kao kupaca, pa makar da su ona u konkretnom slučaju i savesna. Ako interes potrošača zahteva da ugovor o kupovini i prodaji robe nesaglasne propisima o kvalitetu bude proglašen nevažećim, onda se on ne može održati na snazi iz razloga pravne sigurnosti koja ima za cilj zaštitu interesa savesnog ugovarača. Priznati punovažnost takvog ugovora, značilo bi ostaviti legalnu mogućnost da roba štetna po zdravlje dospe do potrošača. Pri takvom stanju stvari, cilj zakonske zabrane bio bi osujećen. Njega je moguće postići jedino ta-

ko što će se ugovor kao pravni instrument prometa obavezno proglasiti nevažećim. Na taj način će potrošači biti maksimalno zaštićeni od nesavesnih proizvođača i trgovaca, a nevina ugovorna strana biće obeštećena. Neosnovan je, po našem mišljenju, i strah od usporavanja prometa, jer je i to manje društveno zlo od onog koje bi moglo da nastupi pri potpunoj liberalizaciji tržišta.

Moglo bi se, međutim, postaviti pitanje da li treba jednako postupiti sa ugovorima o kupovini i prodaji robe nesaglasne prosima o kvalitetu koji su već izvršeni kao i sa ugovorima čije izvršenje tek predstoji. U prvom slučaju, pošto je roba već ušla u promet, ne bi, možda, više ni bilo celishodno ništiti ugovor, jer se poništenjem izvršenog ugovora ne postiže više cilj zbog kojeg je zabrana propisana. U takvom slučaju, bilo bi dovoljno i preduzimanje upravnih mera radi zaštite potrošača, uz primenu kaznenih sankcija zbog izvršenog privrednog prestupa.

8. Poništenjem ugovora ne rešavaju se još sva pitanja koja mogu interesovati strane ugovornice. Tu spada, pre svega, problem restitucije onoga što su ugovorači po osnovu ugovora primili odnosno dali jedan drugom, koja se sprovodi prema pravnim pravilima o neosnovanom obogaćenju. Pored toga, ovde se javlja još i problem odgovornosti za štetu koju trpi jedna ili obe ugovorne strane, ili treća lica. Za nas su u vezi s tim, teorijski i praktično, značajna tri pitanja: koja šteta treba da se naknadi, ko je obavezan na naknadu i šta je osnov odgovornosti u ovom slučaju.

Uopšte uzevši, kao posledice zaključenog ugovora, moguće su dve vrste šteta: jedno je šteta zbog neispunjenja (tzv. »pozitivni ugovorni interes«) a drugo šteta zbog zaključenja ugovora i poverenja u njega (tzv. »negativni ugovorni interes«). Pozitivni ugovorni interes ili interes ispunjenja jeste šteta nastala usled neispunjenja ili rđavog ispunjenja ugovora. Ona predstavlja novčani ekvivalent svega onoga što bi dobio poverilac u slučaju da je ugovor ispunjen, odnosno da je ispunjen uredno. Naprotiv, negativni ugovorni interes ili šteta zbog poverenja u ugovor jeste šteta koju neko trpi usled toga što je zaključio određeni ugovor. Ova šteta može nastati tako što je jedna ugovorna strana računala sa punovažnošću ugovora koji se, ustvari, pokazao kao nevažeći. Pravo na naknadu štete u vidu pozitivnog ugovornog interesa pretpostavlja postojanje punovažnog ugovora koji je trebalo da bude ispunjen, dok negativni ugovorni interes pretpostavlja, naprotiv, ugovor čije se ispunjenje nije moglo zahtevati zato što je on nevažeći.

Prema tome, u slučaju kad se poništi ugovor o kupovini i prodaji robe koja ne odgovara propisima o kvalitetu, može biti reči samo o šteti u vidu negativnog ugovornog interesa. To znači da oštećeni može tražiti od dužnika da ga postavi u onu imovinsku situaciju u kojoj bi se on nalazio kad ne bi računao sa punovažnošću ugovora. Negativni ugovorni interes može obuhvatiti sledeće vidove štete: a) troškove zaključenja ugovora; b) troškove ispunjenja ili prijema ispunjenja; c) štetu nastalu pripremanjem ili preduzimanjem ispunjenja (na primer. roba poslata u cilju ispunjenja bude oštećena u prevozu); d) štetu koju je jedan ugovarač pretrpeo zato što je, verujući u važnost ugovora, propustio drugu povoljnu priliku (na primer, propustio je da istu robu

kupi od drugog preduzeća jeftinije nego što je sad u mogućnosti). Međutim, u pravnoj teoriji se smatra da dobit koja se postigla u slučaju da je zaključen punovažni ugovor i da je izvršen, ne spada u negativni ugovorni interes.¹⁰ Prava koja ima kupac po osnovu prodavčeve obaveze zaštite od fizičkih nedostataka, takođe ne dolaze u obzir u ovom slučaju, jer i ona mogu proizaći samo iz punovažnog ugovora.

Obavezu naknade štete imaće ona strana ugovornica koja je skrivila zaključenje ništavog ugovora. Ona će dugovati naknadu drugoj, nevinoj strani i snosiće ujedno štetu koju je sama pretrpela. Ugovarač koji nije kriv za zaključenje ništavog ugovora, neće biti dužan da naknađuje štetu drugom ugovaraču, jer u ovoj materiji vlada princip odgovornosti za krivicu. Ako su obe strane krive, onda će svaka od njih snositi samo svoju štetu. Prema principu krivice treba isto tako rešiti i pitanje odgovornosti prema trećim licima u vezi sa zaključenim i poništenim ugovorom. To znači da će kriva ugovorna strana dugovati i naknadu štete koju trpi treće lice. Ukoliko se utvrdi krivica kod oba ugovarača, oni bi trebalo solidarno da budu odgovorni prema trećem. Međutim, princip krivice ne važi za obavezu restitucije, jer ona nije mera građanske odgovornosti. Stoga će i nevina strana biti dužna da vrati ono što je primila po osnovu ugovora odnosno da naknadi njegovu vrednost.

9. Odgovornost za štetu koja je posledica poništenja ugovora jeste jedan vid odgovornosti za culpa in contrahendo. O tome kakva je pravna priroda ove odgovornosti, tj. da li je ona ugovorna ili vanugovorna, postoji spor u pravnoj teoriji. Veliki broj pravnih pisaca smatra da je to odgovornost za zaključenje protivzakonitog ugovora i da se naknada štete oštećenom ugovaraču vrši po pravilima ugovornog prava. Ugovorni karakter ove odgovornosti objašnjava se time što ona nastaje u vezi sa ugovorom, tj. sa faktom njegovog zaključenja.¹¹

Izvesni autori, opet, smatraju da odgovornost zbog ništavog ugovora ne nastupa u vezi sa njegovim zaključenjem već u vezi sa njegovim proglašenjem za nevažeći, ne po volji strana ugovornica već protiv njihove volje, koja je usmerena na realizaciju ugovora a ne na njegovu poništenje.¹² Obim odgovornosti u ovom slučaju nije određen sadržinom ugovora (što je, po mnogima, nužno za ugovornu odgovornost) već štetom koja nastaje zbog pravne nemogućnosti njegovog izvršenja. Osim toga, protiv ugovorne prirode ove odgovornosti istaknuto je još i to da i pored toga što je ugovor, sve do poništenja od strane suda, realno postojao, pitanje naknade štete nastaje, ipak, tek u trenutku kad je on prestao postojati. Stoga ne može biti analogije između ugovorne odgovornosti, koja pretpostavlja punovažan ugovor, i odgovornosti koja rezultira iz nevažećeg ugovora.

¹⁰ Videti Larenz: Lehrbuch des Schuldrechts, 7 Auflage, 1964, I Band, str. 153.

¹¹ Videti Ioffe: Otvetstvennost po sovetkomu graždanskomu pravu, Moskva, 1955, str. 72—73; Kaminskaja: Osnovanija otvetstvennosti po dogovornim objazateljstvam, »Voprosy graždanskogo prava«, Moskva, 1957, str. 77.

¹² Na primer, Rabinovič: Nedejstviteljnost sdelok i ee posledstvija, Moskva, 1960, str. 257—258.

Smatramo da treba prihvatiti ovo drugo stanovište o karakteru odgovornosti u vezi sa poništenjem ugovora. Reč je, dakle, o odgovornosti koja ne proističe iz nekakve ugovorne veze između dužnika i poverioca već iz nedozvoljene radnje mimo ugovora. Ugovorna odgovornost je sekundarne prirode, jer pretpostavlja neizvršenje ili neuredno izvršenje neke ranije obaveze. Ovde je, naprotiv, reč o primarnoj a ne o sekundarnoj obavezi.

Dr Jakov Radišić
docent Pravno-ekonomskog
fakulteta u Nišu

RÉSUMÉ

Après un examen et une analyse des diverses prescriptions juridiques relatives à la qualité des marchandises l'auteur constate qu'elles contiennent des normes juridiques impératives. Dans ces normes est énoncée l'interdiction directe et indirecte de la production et de la mise en circulation des marchandises qui ne sont pas en conformité avec les prescriptions relatives à la qualité. Cette interdiction est énoncée dans l'intérêt des consommateurs et de l'économie dans l'ensemble, donc dans l'intérêt public.

En partant de cette prémisse l'auteur est arrivé à la conclusion que les contrats de vente des marchandises qui ne sont pas conformes aux prescriptions relatives à la qualité constituent une sorte de contrats entachés de nullité absolue. Selon l'auteur, en faveur de leur nullité plaident les raisons juridico-politiques. L'interdiction de la mise en circulation des produits qui ne remplissent pas les conditions déterminées sur la qualité (à plus forte raison les conditions sanitaires) ne peut pas être conçue autrement que comme leur retrait de la circulation. La société n'est pas intéressée à la production et à la circulation des produits qui ne remplissent pas les conditions même minima requises par les prescriptions concernant la qualité. C'est pourquoi elle ne peut absolument pas être tolérante à l'égard de ceux qui nonobstant produisent et mettent en circulation de telles marchandises. A ceux-ci il faut faire savoir par avance sans ambiguïté que de telles marchandises ne peuvent absolument pas être mises en circulation ni acquiescer la reconnaissance sociale sous aucune condition. Le vendeur qui passe un contrat de vente qui n'est pas conforme aux prescriptions relatives à la qualité, s'oblige à quelque chose qui est impossible au point de vue juridique. Cette impossibilité (dans sens juridique) est objective, en conséquence de ce contrat ne peut pas s'ensuivre une obligation valide et recevable en justice (*impossibilium nulla obligatio est*).

A la fin l'auteur examine aussi les conséquences de l'annulation de ces contrats, et en particulier les possibilités de la réparation des dommages à la partie contractante et aux tierces personnes qui pourraient être lésées par l'annulation du contrat. A ce sujet il s'est arrêté sur trois questions, à savoir: quels sont les dommages qui doivent être réparés, qui est obligé de réparer le dommage et quels sont les fondements de la responsabilité dans ce cas.

